

Samtalen om kriminella klaner – kan det vara en samhällsfarligt förenklad diskurs?

av Bengt-Åke Wennberg

Den pågående hysterin om 40 kriminella klaner visar att få – inte ens våra ledande statsmän och skickliga journalister i massmedia – förstår sig på dagens kollektiva handlande och hur pågående diskurser påverkar det.

De verkar inte – trots att språket är deras arbetsredskap – ha tillräckliga kunskaper om språkets natur – dess retorik – och känner därför inte till hur språkbruket kan pervertera mänskligt samhandlande. De missbrukar därför – medvetet eller omedvetet – språket utan tanke på den skada ett sådant missbruk kan göra samhället.

Att tala om nätverk, vänkretsar, sammanslutningar, släkttillhörigheter och människors kulturyttringar som klaner vilka skulle kunna vara kriminella är en dålig och farlig metafor. En sådan metafor har inget förklaringsvärde. Den riskerar att leda till åtgärder och en handlingslogik som gör ont värre.

Destruktiva diskurser kan komma att omvandlas i destruktiva samhandlingar som mycket väl kan bryta ner de konstruktiva samhandlingar som är basen för hela vårt sociala system. Dessa kan i sin tur fånga oss i ett järngrepp.

När diskurserna får spridning och återges i samtal efter samtal är det som om vi alla är med i en klassisk tragedi där vår välfärdsstat, som i början var så vacker och hoppfull, nu utvecklar sig till något hemskt och gräsligt.

Individen upplever att det hemska närmar sig med stormsteg utan att denne kan påverka färden dit. Samhandlingarna blir okontrollerbara. Det är som om vi vore fångade mitt i en hop människor som kollektivt rör sig mot avgrunden utan att vi kan hejda massans rörelse.

Den tragedi som skapas genom samhandlingar och indirekt av de diskurser som tillämpas är inte en följd av yttre omständigheter. Tragedin styrs heller inte av onda människor. Tragedin har formats av en egen inre dynamik som ingen förstår och som därför ingen kan göra något åt. Alla tvingas följa med i rörelsen för att alla andra gör det. Detta är väl känt från olika försök i mitten av 1900-talet.

Vad som i praktiken händer är att alla, oberoende av varandras rop på att "stoppa världen", följer diskursens inre logik. Vissa diskurser är konstruktiva och realistiska och ger oss möjlighet att förstå vår samtid. Då kan vi påverka samhandlandet. Andra är farliga och destruktiva. De blir omöjliga att omsätta i konstruktivt handlande. De skapar förvirring och kaos och leder till katastrofala felslut.

Destruktiva diskurser leder till åtgärder, som även om samtliga är överens om dem, bara gör ont värre och driver oss än mer mot katastrofen. Rättsosäkerheten ökar och maktmissbruket får friare spelrum. Diskursen om 40 kriminella klaner är sannolikt just en sådan destruktiv diskurs.

Som första åtgärd kan det därför vara värt att sätta sig in i vad vi vet om diskurser. I denna blogg beskriver jag vad jag och Monica Hane kommit fram till. Hur vi tror man kan bryta diskursens makt skall vi återkomma till i kommande bloggar.

I dagarna har vår kollega Lisbeth Rydén disputerat på avhandlingen "Diskursiv arbetsmiljö – ett nytt perspektiv på organisatorisk arbetsmiljö". I avhandlingen återfinns för den som är intresserad en ingående beskrivning av fenomenet diskurs och de olika tolkningar som görs av begreppet.

Avhandlingen betraktas av många som ett genombrott just genom att den lyfter upp frågan om **diskursers makt**. Den makt Lisbeth talar om är nämligen inte bara begränsad till arbetsmiljödiskussioner. Den är en fundamental kraft i forandet av mänskliga samhällen.

Vi – liksom Lisbeth – väljer att se sociala skeenden som ett resultat av många individers enskilda handlande. Sociala skeenden blir således till genom att de inblandade väljer att göra som de gör. Människor väljer emellertid inte att göra som de gör enbart av yttre orsaker eller inre drivkrafter. De väljer också att göra som de gör utifrån hur de tror att andra kommer att reagera på det de gör och vad andra i en framtid kan komma att göra.

Det innebär att sociala skeenden uppstår som en konsekvens av de **samhandlingar** som individerna upplever. Eftersom samhandlandet är okontrollerbart ur den enskilde individens perspektiv – då det också påverkas av alla andra berörda – upplevs det som att det "drabbar denne".

Då varje individ behöver orientera sig utifrån vad denne tror att de andra kommer att göra i en framtid får den kommunikation som sker mellan individerna en stor betydelse för samhandlandets karaktär. Denna kommunikation består till stor del av språkliga uttryck och resonemang. Dessa bildar de diskurser som påverkar samhandlandet i negativ eller positiv riktning. Även de personer som passivt låter det som sker ske påverkar samhandlingen. De som inte protesterar mot den diskurs som sanktionerar det destruktiva görandet eller bara håller med bidrar till att dess makt förstärks.

Diskurserna är bundna till de olika gemenskaper. Varje gemenskap har sina diskurser som man inom sin gemenskap upplever relevanta och tillämpliga. De olika diskurserna formar således samhandlandet inom gemenskapen. Men diskurserna formas också av samhandlandet. Samhandlandet bildar därvid ett evolutionärt socialt system som ständigt

förändras. Detta sociala system kan inte observeras annat än **indirekt** genom att uppmärksamma de diskurser som driver det.

Samtalen bland de aktörer som ingår i systemet ger ledtrådar till de olika underliggande diskurserna. Andra artefakter i form av till exempel texter, byggnader och möbleringar utgör också ledtrådar. Alla dessa ledtrådar skapar tillsammans den ackumulerade bilden av hur systemet som helhet fungerar just nu.

Denna bild av "systemet" finns förstas bara i varje individs föreställningsvärld. Men systemet existerar också i verkligheten och åstadkommer högst konkreta händelser och företeelser. Om glappet mellan tro och verklighet är alltför stort blir officiella åtgärder och det som var och en kan se sig **påbjuden** att göra missriktade. För att undvika sådana negativa utfall är kvaliteten av det kommunicerande som sker – det vill säga diskursernas precision och realism viktig.

Kvaliteten i det kommunicerande som pågår i systemet – alltså alla de aktiviteter som kan bidra till att ge individen en så precis och adekvat bild som möjligt av systemet som helhet – är alltså det som avgör möjligheten för alla att medverka till konstruktiva samhandlingar och undvika de destruktiva.

Därför oroas vi som skriver den här texten över att de utforskande samtal som skulle behövas för att var och en djupare skulle förstå det sociala system man verkar i inte kommer till stånd – varken på arbetsplatserna, i de politiska församlingarna eller i samhället i övrigt.

Därför oroar vi oss också över att det språkbruk som vanemässigt tillämpas inte är anpassat till att beskriva det som aktörerna i ett socialt system behöver klargöra för varandra för att kunna samarbeta.

Att tala om kriminella klaner så som det nu görs är i detta avseende både alltför svepande och oprecist och försvårar troligen förståelsen för vilka interventioner som är möjliga och konstruktiva för att komma till rätta med den grova kriminaliteten. Den nu dominerande diskursen är inte hjälpsam och kanske till och med skadlig. Det skall vi försöka fördjupa oss i i nästa blogg.

Referenser

Rydén L (2020): Diskursiv arbetsmiljö – ett nytt perspektiv på organisatorisk arbetsmiljö. Stockholm: Doktorsavhandling i Företagsekonomi Kungliga Tekniska Högskolan.

urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kth:diva-273960